

Бузько Світлана Андріївна
Криворізький державний педагогічний університет
(м. Кривий Ріг, Україна)
buzko.svitlana2408@gmail.com

СКЛАДНІ СИНТАКСИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ В ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ СЕРГІЯ ТАТЧИНА

У статті проаналізовано формально-граматичну організацію і виражальний потенціал складних синтаксичних конструкцій, уживаних у поетичних текстах сучасного українського поета Сергія Татчина. Складні синтаксичні конструкції тлумачаться в розвідці як складні багатоконпонентні речення, що формуються з трьох і більше предикативних частин, поєднаних різнотипними граматичними зв'язками: сурядним і підрядним, сурядним і безсполучниковим, підрядним і безсполучниковим тощо. З'ясовано, що складні синтаксичні конструкції, які використовуються у творах Сергія Татчина, допомагають авторові відтворити складний внутрішній світ ліричного героя, посилюють образність та експресивність поетичного мовлення; підкреслюють філософське звучання лірики зазначеного поета; а також виконують текстотвірну функцію.

Ключові слова: складні синтаксичні конструкції, сурядний зв'язок, підрядний зв'язок, безсполучниковий зв'язок

The article deals with formal-grammatical organization and potential of expression of compound-complex sentences used in poetics of modern Ukrainian poet Serhii Tatchyn. Compound-complex sentences are considered as complex sentences with three and more elements linked together with coordinators, and subordinators, and without conjunctions in different combinations. Compound-complex sentences used in Serhii Tatchyn's poetics help to author to describe a complex inner world of a persona, enhance the imagery and expressiveness of poetic texts, emphasize the philosophical sound of the poet's lyrics, and accomplish a text-forming function.

Keywords: compound-complex sentences, coordination, subordination, asyndetic coordination

Синтаксис поетичного мовлення тривалий час залишається в колі наукових інтересів вітчизняних лінгвістів. До питань синтаксичної організації поетичних текстів зверталися, зокрема, такі дослідники, як О. С. Грановська [1], Н. Я. Грипас [2], А. П. Загнітко [3], О. О. Кузьмич [4], А. М. Поповський [5] та багато інших. Проте особливості функціонування складних синтаксичних конструкцій у поетичних творах, як і сам статус цих мовних одиниць, потребують більш детального й глибокого вивчення. Нашу увагу привернули в цьому аспекті твори сучасного українського поета Сергія Татчина, які ще не були об'єктом окремого лінгвістичного дослідження.

Мета статті – проаналізувати формально-граматичну організацію і виражальний потенціал складних синтаксичних конструкцій, уживаних у поетичних текстах Сергія Татчина. Джерельною базою запропонованої розвідки послугувала збірка «Дзен. UA» [6].

Щодо статусу складних синтаксичних конструкцій як окремої моделі складних речень немає одностайності ні у вітчизняній, ні в зарубіжній лінгвістиці. Проте більшістю українських мовознавців складні синтаксичні конструкції тлумачаться як складні багатокомпонентні речення, що складаються з трьох і більше предикативних частин, поєднаних різнотипними граматичними зв'язками: сурядним і підрядним, сурядним і безсполучниковим, підрядним і безсполучниковим тощо.

Доволі широко у творах Сергія Татчина представлені трикомпонентні речення, побудовані за різними моделями. Наприклад, речення із сурядним та безсполучниковим (недиференційованим) зв'язком:

*Сутінки стискалися б, як лецата,
крізь вікно, сфокусоване на «спросоння»,
і вакуум-думка вгинала б скроню:
з ким би оце літо ще хоч раз почати* [6, с. 39].

Конструкції з сурядним і підрядним зв'язком:

*Я мандрую Всесвітом сам-один,
з-поза неба злизую сіль зірок,
і від солі солодко, бо світи –
це мої рукописи і перо* [6, с. 68].

Речення з безсполучниковим і підрядним зв'язком:

*Це мовчання – одне на двох:
незакінчене, непочате,
ми для нього – дволикій бог,
бо навчили його мовчати* [6, с. 120].

Ці та інші подібні конструкції допомагають авторові відтворити складний внутрішній світ ліричного героя, його емоції та переживання; посилюють емоційність та експресивність поетичних рядків.

Також досить активно поет використовує чотирикомпонентні складні речення; це переважно конструкції з підрядним і сурядним зв'язком, наприклад:

*Земля обертається правим боком,
а лівого боку в землі нема;
і я проводжатиму їх,
аж доки римований розум зійде з ума* [6, с. 21].

Як правило, за допомогою подібних конструкцій поет продукує розгорнуті метафори, завдяки чому значно посилюється образність та експресивність художнього мовлення. Яскравим прикладом такої розгорнутої метафори можуть бути наступні рядки:

*Та, напевно, не я мимо себе до сходу пройшов,
де бавовняний вечір дорожчає в зоряний шовк,
а небесний орач плугом місяця хмари оре,
щоб засіяти поле колючими нотами ре* [6, с. 13].

Крім уже описаних, увагу читача привертають також складні синтаксичні конструкції, що складаються з чотирьох предикативних частин, поєднаних безсполучниковим і підрядним зв'язком, наприклад:

*Люди-людоньки, послушайте мене,
я повідаю про квітку і про сни,
і про те, що, як не вмру, то все мине
до майбутньої весни* [6, с. 143].

Зазвичай такі речення занурюють читача в глибинний внутрішній світ ліричного героя, посилюють загальне експресивне звучання поетичних рядків, підкреслюють філософське звучання лірики Сергія Татчина:

*Коли живі докличуться мене,
я буду там, де Бог посеред ночі
мені для них по зірці дати хоче –
від цього серце робиться сумне* [6, с. 158].

Подеколи в поетичних текстах Сергія Татчина функціонують чотирикомпонентні складні синтаксичні конструкції з усіма трьома видами зв'язку – сурядним, підрядним та безсполучниковим, як-от у наступному уривку:

*Рано-вранці заголосили кілька мелодій,
а я від них ховався за списаними листками,
в яких і самому розібратися годі:
...серце вишито для щему... не тими нитками...* [6, с. 125].

Усі розглянуті види складних синтаксичних конструкцій у творах Сергія Татчина виконують також текстотвірну функцію. Аналізовані різновиди синтаксичних одиниць відіграють ключову роль у структурній організації поетичного твору, зокрема, забезпечують зв'язок окремих елементів тексту і реалізацію таких його важливих ознак, як цілісність, послідовність і зв'язність. Яскравим прикладом цього твердження можуть послугувати рядки з поезії «Аритмічна весна», в основі структурної будови якої – кілька ужитих посліп складних синтаксичних конструкцій:

*Неврівноважена думка
викинулась у вікно,
і мені затьмарилось
і привиділось ось що:
ніби в морі натопту
втрачаю дно,
посередині площі.
А течія вирує,
шумить,
несе,*

*туди, де усвідомлюєш –
це закінчиться,
тільки-но за хмарами
хтось мовить: Все... [6, с. 124-125].*

Особливою формою організації складних багатокomпонентних речень є період – синтаксична побудова, що характеризується певною симетрією своєї структури, оскільки має чітке членування на дві частини: у першій частині за допомогою періодично повторюваних однотипних елементів подається докладна картина чогось, а в другій – міститься висновок, узагальнення чи наслідок, причому перша частина періоду замикається другою логічно, граматично й інтонаційно. Семантичні відношення між частинами періоду зазвичай бувають ті ж самі, що й між частинами складного речення – часові, причинові, умовні, наслідкові тощо. Саме така синтаксична організація лягла в основу поезії «М.Фішбейну»; перші чотири строфи цього поетичного твору являють собою період, між частинами якого наявні часові семантичні відношення, а на формально-граматичному рівні – сурядний та підрядний зв'язок:

Коли холодні янголи зими
піднімуть в небо довгі срібні труби
й полетять сум-мелодія, а ми
уявим, як примерзли їхні губи;
коли Земля зупиниться в пітьмі –
ділити всім живим грудневі зорі,
й поділить, і залишиться в умі
той залишок, в якому ми – прозорі;
коли Господь прихилиться чолом,
щоб подивитись людові ув очі,
і влякнуть люди: «Господи... Шолом!» –
й Господь перехреститися захоче;
*тоді і я, і друг мій – це не мрець,
за стільки слів не схибивши ні разу,
через ліси і гори – навпростець,
добредемо утрьох до ФишбейнStrasse [6, с. 50].*

Отже, складні синтаксичні конструкції є активно вживаним елементом поетичного синтаксису Сергія Татчина. Вони допомагають авторові відтворити складний внутрішній світ ліричного героя, його емоції та почуття; посилюють експресивність поетичного мовлення; підкреслюють філософське звучання лірики; а також виконують текстотвірну функцію, забезпечуючи зв'язок окремих структурних елементів тексту і реалізацію таких його важливих ознак, як цілісність і зв'язність.

Література

1. Грановська, О. С. Складне речення в поезіях Ліни Костенко / О. С. Грановська // Сучасна філологія: проблеми, пошуки, розвідки. – Рівне, 1993. – Вип. 1. – С. 11. – С. 4–17.

2. Грипас, Н. Я. Складні багатокомпонентні речення з різними засобами і типами зв'язку в поетичному мовленні П. Грабовського (формально-граматичний аспект) / Н. Я. Грипас // Проблеми граматики і лексикології української мови. – Київ, 2001. – С. 186–190.

3. Загнітко, А. П. Особливості сучасної української синтаксичної поетики / А. П. Загнітко // Восточноукраинский лингвистический сборник. – Донецк, 1999. – Вып. 5. – С. 284–297.

4. Кузьмич, О. О. Виразальні можливості складного речення у творчості Ліни Костенко / О. О. Кузьмич // Актуальні проблеми сучасної філології: мовознавчі студії. – Рівне : РДГУ, 1999. – С. 39–43.

5. Поповський, А. М. Поетичний синтаксис Миколи Кузьменка / А. М. Поповський // Філологічні студії : наук. вісник Криворізького держ. пед. ун-ту. – 2011. – Вип. 6. – С. 664–671.

6. Татчин, С. Дзен.UA : вірші / Сергій Татчин – Київ : Гамазин, 2013. – 248 с.